

Gürsoy Akça'nın akademik çalışmaları üzerine bir inceleme

Bekir Gökhan Doğan*

Öz

Bir toplumun güncel sorunları çoğu zaman temelleri geçmişe dayanan gelişmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Toplumların sorunlarına cevap bulmanın ilk adımı da bu sorunların nedenini iyi anlamaktan geçmektedir. Gürsoy Akça da çalışmalarında bir sosyolog olarak özellikle Türk toplum yapısının temel dinamiklerine odaklanmıştır. Bu çalışmada Akça'nın geçmişe ve günümüze ışık tutan akademik makale ve bildirileri üç kategori başlığında incelenecek ve betimleyici bir değerlendirmeye ele alınacaktır. Bu kategorilerden ilkinde Gürsoy Akça'nın Türk toplum yapısında ve yaşantısında halen izleri görülen Ahilik ve fütüvvet kavramları ile ilgili çalışmalarına yer verilecektir. Bu çalışmalar günümüz Türkiye'sindeki toplum yapısını, kültürel kodları ve hatta ekonomik yapıyı anlamada önemli kaynaklar olma özelliğini taşımaktadır. İkinci kategoride Osmanlı'dan günümüze modernleşme çabalarını kapsayan ve bu çabaların sosyal, kültürel, ekonomik hayata etkilerine değinen çalışmaları incelenecektir. Akça'nın bu çalışmalarında durum tespitlerinin yanı sıra günümüzde de devam eden sorun ve sorulara cevapları bulunmaya çalışılacaktır. Üçüncü kategoride ise sosyolojinin halen en önemli gündem maddeleri olan küreselleşme, modernizm, postmodernizm, ulus devlet, çokkültürcülük, kimlik, millet gibi önemli kavramların ilişkilendirildiği çalışmaları incelenecektir. Son olarak Akça'nın iletişim ve sağlık gibi farklı disiplin alanlarına da giren konulardaki iki çalışmasının incelenmesine yer verilecektir. Çalışma, Akça'nın sadece günümüzde değil gelecekte de yapılacak akademik çalışmalara ışık tutacak nitelikteki çalışmalarının incelenmesi ve betimleyici bir değerlendirmesinin sunulmasını amaçlamaktadır.

Araştırma makalesi

Research article

Geliş - Submitted: 21/09/2020

Kabul - Accepted: 25/12/2020

Atıf – Reference: Doğan, B. G. (2020). Gürsoy Akça'nın akademik çalışmaları üzerine bir inceleme. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, Gürsoy Akça Özel Sayısı, 5, 166-179.

Anahtar Kelimeler: Gürsoy Akça, fütüvvet, Ahilik, Türk Modernleşmesi, modernizm, postmodernizm

A review of Gürsoy Akça's academic studies

Abstract

The current problems of a society have often emerged as a result of developments based on the past. The first step to finding answers to the problems of societies is to understand the reasons of these problems well. As a sociologist, Gürsoy Akça focuses especially on the basic dynamics of the Turkish social structure. In this study, Akça's academic articles and papers that shed light on the past and your day will be examined under three categories and discussed with a descriptive evaluation. In the first of these categories, Gürsoy Akça's works on the concepts of ahi-order and futuwah, whose traces are still seen in the Turkish social structure and life, will be included. These studies contemporary society structure in Turkey, cultural codes and even carries the distinction of being an important source of economic structure in understanding. In the second category, studies covering modernization efforts from the Ottoman Empire to the present day and addressing the effects of these efforts on social, cultural and economic life will be examined. In these works of Akça, in addition to the situation determinations, it will be tried to find answers to the problems and questions that continue today. In the third category, the most important agenda items of sociology, such as globalization, modernism, postmodernism, nation-state, multiculturalism, identity and nation, will be examined. Finally, the examination of two studies of Akça in different disciplines such as communication and health will be included. The study aims to examine and present a descriptive evaluation of Akça's works that will shed light on academic studies not only today but also in the future.

Keywords: Gürsoy Akça, futuwwet, Ahilik, Turkish Modernization, modernism, postmodernism

* Öğr. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Hafik Kamer Örnek Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, E-posta: bgdogan@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7282-9959

Giriş

Bir sosyolog olarak Gürsoy Akça, sadece sosyoloji alanında değil sosyal bilimlerin diğer alanlarını da kapsayan disiplinler arası çalışmalar yürütmüştür. Akça'nın bu çalışmalarının önemi, geniş bir literatürden yararlanarak yaptığı başarılı sentezler ve çıkarımlar kadar ortaya koyduğu kendine has görüşlerden gelmektedir. Gerek tek başına gerekse başka araştırmacılarla birlikte yaptığı akademik çalışmalarda Akça daha çok Türk modernleşmesi, Türk toplumsal yapısı ve bu yapıyı oluşturan bazı önemli unsurlar üzerinde durmuş, Doğu/Batı toplumlarının ilişkilerine odaklanmış, bu ilişkilerin günümüze taşıdığı çeşitli sorunlar üzerinde durmuştur. Çalışmalarında Türk toplum yapısını incelerken sadece Anadolu coğrafyası ile sınırlı bir alan belirlememiş diğer Doğu toplumlarının etkilerine de önem vermiştir. Çalışmalarında özellikle Ahilik ve fütüvvet konularını işlerken bu kavram ve kurumların kökenlerini eski metinleri de içeren geniş bir kaynak araştırması yaparak ele almıştır. Toplumsal yapıyı incelerken olayları, kavramları, kurumları sosyal, kültürel, dini, ekonomik ve hatta askeri yönleri ile ele alarak çalışmalarının sosyal bilimlerin birçok alanında kaynak olma özelliği taşımasını da sağlamıştır.

Gürsoy Akça, Selçuklulardan itibaren Osmanlı ve Türkiye'deki toplumsal yapıyı, dini ve iktisadi bir kurum olan Ahilik üzerinden detaylı ve derinlemesine incelediği çalışmalarıyla bir anlamda Ülgener'in 1950'lerde yazdığı *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası* kitabında ifade ettiği şu temennisinin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur: "Temenni ederim ki, mesele ileride daha bol ve zengin vesikalara dayanarak tekrar kurcalanırken, bizim buraya kadar umumi taslağını verebildiğimiz zihniyet daha ince farklarına, renk ve ton özelliklerine kadar derinleşmiş olsun" (Ülgener, 2006, s. 274).

Türk modernleşmesi çabalarının erken dönemlerini çalışmalarında odak noktası haline getiren Akça, konuları sadece iç gelişmeler yönünden ele almamış dış dünya etkilerini özellikle Batılı güçler üzerinden inceleyerek günümüz problemlerini anlamada da ışık sağlayacak eserler ortaya koymuştur. Bu çalışmalarında Osmanlı'dan Türkiye'ye uzanan zorlu yılları siyasi, ekonomik, kültürel yönleri ile ele alarak problemleri derin bir biçimde analiz etmiştir. Yine bu analizlerinde hukuk, siyaset, dini yaşam, konularını da ele alan Akça, Türk modernleşmesi konusunda hem detay hem de geniş açılı bilgi veren kapsayıcı bir akademik miras bırakmıştır. Akça'nın geçmiş dönemlerdeki toplumsal ve kültürel yapılara ilgisini yansıtan eserler üretmesinin yanında günümüzde yaşanan süreçler ve gelişmelerle ilgili çalışmalar yaptığını da görmekteyiz. Akça'nın, günümüzde yaşanan süreçler ve sorunlarla ilgili olarak küreselleşme, modernleşme, postmodernizm, ulus devlet, millet, çokkültürcülük gibi konular üzerinde odaklandığı görülmektedir.

1. Gürsoy Akça'nın Ahilik ve fütüvvet kavramları üzerine çalışmaları

Selçuklu ve Osmanlı toplumunda başlayıp günümüze kadar gelen değerler toplumunda bugün ağırlığını hissettiren bazı olguların anlaşılması açısından önemlidir. Bu açıdan, Gürsoy Akça (2003) Ahilik geleneği ve bu geleneğin günümüzde Fethiye esnafına yansımalarıyla ilgili araştırmasında fütüvvet geleneği çerçevesinde Anadolu Selçuklu Devleti ile yine Anadolu'da kurulan Ahilik teşkilatını geniş şekilde ele almıştır. Çalışma fütüvvet hareketi ve fütüvvet kelimesinin tanımlanması ile başlamıştır. Franz Teachner'in "İslam Orta Çağında Fütüvvet Teşkilatı" eserinden kaynak göstererek fütüvvet teriminin ahlaki faziletleri yerine getirmeyi kendisine görev addetmiş gençler topluluğu anlamı üzerinden kelimenin sosyal içerikli bir terim olmasına dikkat çekmiştir (Akça, 2003, s. 212). Fütüvvetçiliğin topluma mâl olması bu ahlaki ve sosyal kuralların fütüvvetnamelerde toplanması ile gerçekleştiğini belirten Akça, fütüvvetin bir fikir ve ahlak hareketi haline gelmesinden sonra sosyal bir hareket haline gelmesinin ise İran ve Türk bölgelerinde gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ahilik teşkilatının kökenini fütüvvet hareketine dayandıran Akça, Ahilik teşkilatı hakkında da geniş bilgi vermiştir. Ahiliği asırlar boyunca devam eden Türk medeniyetinin İslam kültürü ile tanışması neticesinde ortaya çıkan yeni bir kültür kuruluşu olarak tanımlamıştır. Fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurulsun da

Ahiliğin Anadolu coğrafyasında Türklerin kendine has özellikleri ile bambaşka bir şekilde gelişen bir esnaf ve sanatkâr teşkilatı olduğunu belirten Akça ayrıca ahiliğin bir teşkilatlanma yapısı olmasının yanı sıra bir düşünce sistemi olması özelliği üzerinde de durmuştur. Ahilik teşkilatının yapılanma özelliklerini de detaylı şekilde açıklayan Akça, bu özellikleri ile ahiliğin sosyal hayata etkilerine de değinmiştir. Ahiliği kronolojik olarak inceleyerek yüzyıllar içerisinde gerek değişen toplum yapısı gerekse gelişen Batı dünyası karşısında teşkilatın nasıl çözümlenme emareleri gösterdiğini de açıklamaya çalışmıştır. Türk milletinde bulunan tarihi ve kültürel değerlerin İslam değerleri ile harmanlanması neticesinde ortaya çıkan Ahilik teşkilatının günümüzde resmi olarak bulunmamasına da özellikle esnaflık üzerinde etkilerinin devam ettiğini vurgulayan Akça bu teşkilatın sadece bir ticari faaliyetleri düzenleyici etkisinin bulunmadığını, bunun yanında sosyal hayatı derinden etkileyen bir hareket olduğuna dikkat çekmiştir.

Modernleşmeyle birlikte sosyal ve kültürel hayatın kendine has yönlerinin bir dönüşüme uğradığını görmekteyiz. Bu dönüşümle birlikte eski yapılar yerini yenilere bıraksa da bu yeni yapıların nasıl oluştuğu ve biçimlendiği üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu anlamda, fütüvvet/Ahilik modern öncesi toplumsal yapının temel bir unsuru olmuştur. Gürsoy Akça, Anzavur Demirpolat ile birlikte gerçekleştirdiği çalışmada (Demirpolat & Akça, 2004, s. 356) fütüvvet kavramı çerçevesinde Ahilik teşkilatı detaylı şekilde açıklanmış ve ahiliğin sosyal ve kültürel hayattaki etkileri üzerine odaklanılmıştır. Sebahattin Güllülü'nün "Ahi Birlikleri" isimli eserinden kaynak göstererek Ahilik teşkilatının farklı bir rolünü de açıklayan Akça, Büyük Selçuklu Devleti'nin Orta Asya'daki göçebe Türkmenleri Anadolu coğrafyasına yönlendirdiğini belirterek aşiret yapısının hâkim olduğu bu göçmenlerin şehir hayatına adapte olması için meslek sahibi olmaları gerekliliğini vurgulamıştır. Bu adaptasyonu sağlamak da Ahilik teşkilatının önemli görevlerinden biri sayılmıştır. Ahilik teşkilatı böylece yeni fethedilen topraklarda ve özellikle şehirlerde göçmen Türkmenlerin şehir hayatına uyum sağlaması görevini üstlenmiş ve sosyal hayatı derin şekilde etkilemiştir. Akça Ahilik teşkilatının üstlendiği bu görevin yanı sıra askeri yönünden de bahseder ve ahilerin fetihlere bizzat katıldığını hatta istihbarat sağlamada faydalarının olduğunu açıklar. Ahi mensubu dervişlerin yeni fethedilecek yerlerde önceden giderek lojistik imkânları düzenlediği ve hatta ordu gelmeden yöre halkının gönüllerini kazanarak fetihleri kolaylaştırdığı bilgisini de verir. Yine Ahilik teşkilatının üstlendiği önemli rollerden biri de gençlerin toplumca istenmeyen gayeler peşine düşmeden eğitilmiş, meslek sahibi ve ahlaklı yetişmelerini sağlamaktır. Kurumsal roller de üstlenen ahiler merkezi devlet ile taşranın iletişimini sağlama hizmetlerinde de bulunmuşlardır. Sosyal rollerinin yanı sıra Ahilik teşkilatı kültürel hayatta da önemli görevler üstlenmişlerdir. Bunlardan en dikkat çekicileri okuma yazma bilmeyenlerin Ahilik teşkilatında olmasının düşünülemeyeceği hususudur. Zaviyeler birer eğitim yuvası haline gelmiştir. Arapça başta olmak üzere yabancı diller öğretilirken yetenekli olanların güzel yazı ve müzik üzerine eğitim aldığı da görülmektedir.

Ahiliğin Selçuklu-Osmanlı toplumundaki yeri Akça'nın ilgi duyduğu önemli bir konu olmuştur. Akça, Özellikle Ahiliğin ortaya çıkışında belirleyici olan Türk Fütüvvetçiliğinde insan ve ahlak anlayışı üzerinde odaklanmıştır. Bu çerçevede "Fütüvvetçilikte ve Türk Fütüvvetçiliğinde (Ahilik) İdeal İnsan ve Ahlakı" başlıklı çalışmada öncelikle fütüvvet ve Ahilik kavramları üzerinde durmuş, bunun yanı sıra Ahilik ahlakını derinlemesine ele almıştır (Akça, 2017, s. 42). Bu doğrultuda Ahilik teşkilatının hedeflediği üretici bireylere dayalı bir sistem kurma idealini sağlayan ahi ahlakı ve bu ahlakın idealize ettiği birey tipini açıklamaya çalışmıştır. Ahilik teşkilatı bir fütüvvet hareketi olduğundan dolayı ideal insan İslami esaslar üzerinden belirlenmiştir. Akça, Saadettin Kocatürk'ün fütüvvet ve Ahilikle ilgili çalışmasını kaynak göstererek ideal Ahilik teşkilatı için ideal insanı Hz. Ali'nin şahsında temsil edildiğini vurgulamıştır. Bununla beraber Ahilik teşkilatının ahlak anlayışının formel yapısını İslam dininden almasının yanı sıra Türk göçebe hayatı örf ve adetlerinin bu ahlak anlayışının informel

yanını meydana getirdiğini de belirtmiştir. Çalışmada ahilerin iş ahlakı prensipleri detaylı şekilde verilmiş ve kazanma hırsından arınmış bir iş görme şeklinin benimsendiği ortaya konulmuştur. Ahilik ahlakına uymayan tavırlar da şu şekilde sıralanmıştır; şarap tüketmek, zina etmek, gammazlık, dedikodu, iftira, münafıklık, haset, kindar olma, yalan söyleme, sözünde durmama, emanete hıyanet, hırsızlık. Bu özellikleri ile Ahilik ahlakının temel bağlamını iyi insan yetiştirme olarak gören Akça, aynı zamanda ahiliğin dünyevi yönünü ön plana çıkararak onun tasavvuf anlayışından farklılıklarını da ortaya koymuştur.

Akça'nın fütüvvet ve Ahilik üzerine yaptığı çalışmalardan belki de en dikkat çekicilerden biri de Anzavur Demirpolat ile birlikte yazdıkları "Heterodoxy-Orthodoxy Tartışmaları ve Türk Fütüvvet Teşkilatı (Ahilik)" başlıklı çalışmadır (Akça & Demirpolat, 2003, s. 203-213). Bu çalışmada Akça ve Demirpolat, Türk fütüvvet teşkilatının Osmanlı-Türk toplumundaki yeriyile ilgili özgün bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımlardan birincisi Weberci yaklaşımların yanı sıra Massignon, Lewis, Omar, Lombart ve Fuat Köprülü'nün desteklediği ve Anadolu ahiliğinin batını özellikler gösterdiğini savunur. Heterodoxy Tezi olarak adlandırılan bu teze göre fütüvvet hareketi ve Ahilik Ortodoks (sünni) bir yapıdan ziyade heterodoks ve batını özellikler taşımaktadır. Akça ve Demirpolat, Fuat Köprülü'nün 'Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar' adlı eserine dayalı olarak Türk devletlerinde idarecilerin Sünni Hanefi mezhebe sıkı bir şekilde bağlı oldukları hatta bu özellikleri ile Şiiğin yayılmasının önüne geçildiğini dile getirirler. Anadolu coğrafyası haricinde İslam dünyasında ortaya çıkan ilk esnaf kesiminin heterodoks özellikler taşıdığı görüşü ise Weber, Massignon ve Levis'in eserlerine dayandırılır. Konu hakkında ikinci yaklaşım olarak heterodoks yaklaşımı reddeden Ortodoks (Sünni) tezidir. Breebaart, Teaschner, Şapolyo, Mikail Bayram, Abdülbaki Gölpınarlı gibi isimlerin eserlerinden hareketle fütüvvet hareketinin başlangıcından itibaren Sünni bir yapıda olduğuna dair tarihi vesikalara yer verilen ikinci görüşte detaylı şekilde çalışmada yer almıştır. Eser Ahilik teşkilatının dini ve ahlaki yapısının açıklanması için önemli olduğu kadar kapitalizmin İslam coğrafyalarından neden Batı'daki seyrinde gitmediğine dair de ipuçları barındırmaktadır.

Fütüvvet ve Ahilik ile ilgili çalışmalarının yanı sıra Gürsoy Akça Osmanlı Devleti'nin temel dinamikleri üzerine de akademik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalardan biri de "Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü" isimli makaledir (Akça, 2007, s. 57-68). Akça bu çalışmasında geleneksel İslam toplumu ile Osmanlı'daki millet anlayışını kıyaslamıştır. Bununla beraber Osmanlı devleti tarafından uygulanan millet sistemini de Fransız ihtilalinden önce ve sonra olarak ayrıca incelemiştir. Akça çalışmasında Osmanlı devletindeki millet anlayışı ile geleneksel İslam devletlerindeki millet anlayışını karşılaştırırken Türk/İslam yönetim geleneğine temelde bağlı kalan fakat özellikle "öteki" olarak değerlendirilen gayrimüslim tebaaya belirli şartlarda yönetimde bulunma özelliğini vurgulamıştır. Bununla beraber geleneksel İslam literatüründe millet kavramı dine ve mezheplere bağlılıklarına göre biçimlenirken Osmanlı dini toplulukların yönetsel yapılandırılmalarını belirtmede kullanıyordu. Akça, Nuri Adıkeye'nin "İslahat Fermanı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair" isimli çalışmasını kaynak göstererek Osmanlı'da devlet kontrolünde işleyen bu millet sisteminin İstanbul'un alınması ve klişe yapılanmalarının devlet kontrolüne geçmesiyle oluşturulduğunu belirtir. Osmanlı devletine bağlı Müslüman, Hristiyan ve Yahudi cemaatlerin yapılanmaları hakkında bilgiler veren Akça, bu yapılandırmanın Fransız İhtilali'ne kadar başarılı şekilde yürütüldüğünü iddia eder. Bu cemaatler belli kaideleri yerine getirmek şartı ile dinlerini yaşamalarında ve toplumsal hayatlarını düzenlemelerinde çoğu zaman serbestçe hareket edebiliyorlardı. Osmanlı bu cemaatlerin lider atamalarında ise kontrolü ele alıyor bu şekilde bireylerle değil liderlerle muhatap oluyordu. Cemaat liderleri de devlet destekli bu gücü ellerinde tutmak için cemaatlerinde olabilecek milliyetçi hareketlere engel oluyorlardı. Tanzimat fermanı ile gelen reformların bu ruhani liderlerin güçlerini zayıflatması aynı liderlerin artık milliyetçi

ayaklanmaları desteklemesine neden olmuştur. Özellikle balkan ülkelerinde kiliselerin siyasallaşması bu toplulukların milliyetçi ayaklanmalara kalkışabilecek bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Fransız ihtilalinin etkileri, Osmanlı Devleti'nin askeri ve yönetsel olarak zayıflaması, Batılı devletlerin Osmanlı üzerindeki baskıcı etkileri asırlardır süren bu millet sisteminin çözülmesine neden olmuştur. Bu çözülmenin önünü almak isteyen Devlet ilk olarak Osmanlıcılık sonrasında İslamcılık programlarını uygulamaya çalışsa da başarılı olamamış ve nihayetinde dönemin şartlarına uygun olarak Türkçülük projesi bir ulus inşası ile neticelenmiştir.

2. Gürsoy Akça'nın Türk modernleşmesi üzerine çalışmaları

Türk modernleşmesi üzerine yapılan çalışmalar geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Bu konu odaklı çalışmalar, geçmişi anlamamızı sağladığı gibi günümüz toplumsal sorunların çözümüne dair önemli ipuçları vermektedir. Osmanlı'nın yüzünü tamamen Batı'ya mı çevirdiği yoksa Batı'daki gelişmeleri takip ederken kendi dinamiklerine göre mi hareket ettiği soruları, günümüz sorularının bazılarının cevaplarını barındırmaktadır. Gürsoy Akça bu yönde yaptığı akademik çalışmalarında alanında uzman birçok akademisyenle beraber çalışmıştır. Bu akademisyenlerden Himmet Hülür ile beraber 2004 yılında çalıştıkları "Osmanlı-Türk Düşüncesindeki Doğu-Batı İmgelerini Küreselleşme Tartışmaları Bağlamında Yeniden Düşünmek" başlıklı makale içeriği ile bugün de güncelliğini korumaktadır (Akça & Hülür, 2004, s. 259-282). Çalışmada günümüzde halen birçok akademik çalışmaya konu olan küreselleşme kavramı odak alınarak Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme çabaları ve erken dönem küreselleşme ile ilişkilendirme çabası gösterilmiştir. Niyazi Berkes'in "Türk Düşüncesinde Batı Sorunu" adlı kitabı ve H. Bayram Kaçmazoğlu'nun "Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar" isimli çalışmasından kaynakla Osmanlı'da batılılaşma karşısında üç tip düşüncenin var olduğu ortaya konulmuştur. Bunlar; topyekûn batılılaşma yanlıları, kendi kültürünü muhafaza ederek batılılaşma çabaları ve batılılaşma karşılarıdır. Osmanlı Devleti'nde ve Cumhuriyet'in ilanından sonra da bu düşünce tiplerini gördüğümüzü belirten çalışmada açıklanmaya çalışılan önemli bir nokta, bir yandan modernleşme çabaları gösterilmeye çalışılırken bir yandan da kapitalizm ve sömürgeciliğin odağı olan Batılı güçlerden korunma çabalarının aynı anda gösterilmek zorunda olunmasıdır. Batılılaşma çabalarının 18. yüzyılda başladığı Osmanlı'da ilk değişim çabaları idari ve askeri alanlarda olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında gerilediğinin de kabul edildiği yıllardır. Çalışmada Batı kaynaklı erken küreselleşme hareketleri detaylı şekilde açıklanmış, sadece Osmanlı'nın değil Batı dışında kalan dünyanın da bu değişime nasıl zorlandığı anlatılmıştır. Bu değişim Osmanlı'nın, özellikle yöneticiler arasında, batılılaşma ve medeni olmayı benzer olarak görmesine neden olmuş ve medeniyet harici kalmamak için Batı devletlerinin içerisinde bulunduğu uygarlığa girme zarurietini gerekli görmüşlerdir. Çalışma küreselleşme ve Osmanlı batılılaşma çabaları konularının yanı sıra Türk toplumunda başlayan ve etkileri günümüzde de devam eden "öz kimlik" inşası oluşturma çabalarını da detaylı şekilde ortaya koymuştur. Akça ve Hülür'ün beraber çalıştıkları makale geçmişi ve günümüzü anlamak için güncelliğini halen muhafaza etmektedir.

Gürsoy Akça'nın Osmanlı Devleti'nin temel dinamiklerini ele aldığı bir diğer makalesi ise Himmet Hülür ile beraber çalıştıkları "Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri" isimli çalışmasıdır (Akça & Hülür, 2006, s. 295-321). Neredeyse 6 asırlık bir ömür süren Osmanlı Devleti'nde toplumsal yapı çağlara göre değişim göstermiştir. Toplumsal yapıdaki değişime dış dünyadaki değişimler eşlik etmiş ve değişen toplumsal düzene uygun hukuksal düzenlemelere ihtiyaç hasıl olmuştur. Akça ve Hülür bu çalışmada öncelikle bir devlette hukuksal yapının neden ve nasıl değişmesi gerektiğini açıklamış sonrasında ise Osmanlı Devleti'ndeki değişimleri açıklamaya çalışmışlardır. Osmanlı Devletindeki hukuksal değişimlerin en yoğun yıllarının Tanzimat

Fermanı ile geldiğini de vurgulamışlardır. İlber Ortaylı'nın önemli eserlerinden "İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı" adlı kitabından kaynakla Osmanlı'nın 1800'lere kadar hukuk düzeninin dinsel bir yapıda olduğunu belirterek, Fermanla birlikte halen teokratik bir hukuksal yapısı olma hüviyetinde görünse de kamusal yaşamda örfi kurallarında önemli bir etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda Tanzimat ile yapılan değişikliklerle merkezi, çağdaş ve kanunlara dayalı bir yönetim sistemi uygulanmaya çalışılmış ve laik bir anlayış benimsenmeye başlanmıştır. Çalışmada devletin 19. yüzyıla kadar olan dinsel hukuk sistemi geniş şekilde açıklanmış ve Tanzimat dönemindeki hukuksal yenilikler birçok kaynakla ortaya konulmuştur. Tanzimat Fermanı sonrası hukuksal yeniliklerden bahsedilirken sadece Osmanlı Devleti'nin iç dinamiklerinin etkilerinden bahsedilmemiş dış dünya özellikle Batılı devletlerin etkileri de açıklanarak çalışma genişletilmiştir. Ferman sonrası yapılan düzenlemeler ve kanunlar detaylı şekilde çalışmada yer almıştır. Şer'i ve örfi hukuksal yapıdan seküler bir niteliğe sahip olmaya evrilen Osmanlı hukuksal yapısını daha iyi anlamak için hem Osmanlı'daki toplumsal ve yönetsel değişiklikler hem de dış dünyadaki değişimler ve bunun Devlete etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Gürsoy Akça'nın yine Himmet Hülür (2007, s. 235-269) ile beraber çalıştıkları "Tanzimat'tan Cumhuriyete Siyasal ve Hukuksal Yapının Modernleşmesi" başlıklı makale Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabaları neticesinde ortaya çıkan köklü değişikliklere projeksiyon tutmaktadır. Çalışmada Osmanlı'nın Batılı güçlere yetişme çabalarının yanı sıra gayrimüslim tebaası üzerinden Osmanlı'nın iç işlerine karşı yapılan müdahaleleri engelleme çabaları da anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme çabalarının eskiyi tamamen kaldırıp yeniyi yerine getirmekten ziyade eskiyle yeniyi bir arada tutan düalist bir yaklaşım olduğu vurgulanmış ve bu doğrultuda Batılı ülkelerden alınan kurum ve kanunlardan bahsedilmiştir. Modernleşme çabalarının ilk filizlendiği 16. yüzyıldan itibaren konuyu ele alan çalışmada Tanzimat'a kadar ve Tanzimat Fermanı'ndan sonraki gelişmeler sıralanmış bu gelişmelerin Osmanlı yönetim sistemi ve hukuk sistemine etkileri açıklanarak Cumhuriyet'e kadar süren kronoloji detaylı şekilde ortaya konulmuştur. Bu kronolojide değiştirilen yahut sıfırdan getirilen kanun ve kurumların Osmanlı yönetim anlayışına ve toplum düzenine etkileri açıklanırken devletin kronik hastalıklarındaki iyileşmeler yahut artan sancılar da belirtilmiştir. Yine bu değişim çabaları esnasında ortaya çıkan "Genç Türkler" gibi halk hareketleri ve "İttihat ve Terakki Cemiyeti" gibi siyasi hareketlere de değinilmiş, bu hareketlerin siyasi ve hukuksal değişimdeki rollerinden bahsedilmiştir. Değişim taraftarlarının yanı sıra değişime direnç gösteren hareketlere ve gayrimüslim tebaanın yeniliklere karşı aldığı pozisyonlara da geniş yer verilen makalede monarşiden parlamenter sisteme geçiş serüveni ve halkın yönetime katılımı anlatılmıştır.

Gürsoy Akça ve Himmet Hülür'le birlikte beş makale yayınlamıştır. Bu makaleler temelde Osmanlı-Türk toplumundaki modernleşme süreçlerini ekonomik, siyasi, hukuksal ve fikri konular açısından incelemeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede "İmparatorluktan Cumhuriyete Toplum ve Ekonominin Dönüşümü ve Merkezleşmenin Dinamikleri" (Hülür & Akça, 2005) başlıklı makale Osmanlı toplumunda batılılaşma ve modernleşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkan değişimler üzerinde durulmakta ve devlet yönetiminde merkezleşmenin nedenleri incelenmektedir. Modernleşme çabaları bağlamında toplum ve devlet ilişkileri ele alınırken, devletin kendini yenileme çabaları askeri, ekonomik ve siyasi çerçevede irdelenmiştir. Çalışmanın temel noktalarından bir tanesi ise değişim ve yeniliğin toplumdan değil de tepe yönetiminden kaynaklı gelişim sürecindeki sancıları ve direnme noktalarının izahıdır. Keza Osmanlı'da da değişim yöneticilerden halka yönlü olmuş ve bu süreç uzun ve sancılı şekilde ilerlemiştir. Bu yöntem yönetimin kimi zaman mecburen baskıcı bir hüviyete bürünmesi ile devam etmiştir. Kapitalizmin erken dönemlerinden itibaren süreç Batı ile Osmanlı devletinin de içinde olduğu Doğu toplumları için aynı şekilde gelişmemiş, Batı'ya nispeten geride kalmış Doğu toplumları ve Osmanlı bu farkı kapatmak için yenilikler ve değişimler yapmaya mecbur

kalmıştır. Ekonomik, askeri ve siyasi alanda büyük nüfus kayıpları yaşayan Osmanlı'da kısa zamanda büyük değişiklikler yapma zarureti toplumsal sancıları da beraberinde getirmiştir. Çalışma erken dönem Batı kapitalizmi sürecinden Batı ve Doğu toplumları ve özellikle Osmanlı Devleti'nin etkilenmesini kronolojik şekilde açıklamış, Osmanlı'nın kendine has yönetim ve ekonomik sisteminin bu gelişmeler karşısında aldığı pozisyonları ve neticelerini irdelemiştir. Devletin yönetim tarzı, ekonomik hayat kriterlerinin yanı sıra fetih ekonomisi konusu üzerinde durulmuş, fetihlerin durmasının etkileri ve yeni ticaret yollarının keşiflerinin etkileri açıklanmıştır. Çalışma Modernleşme çabalarını askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda ele almasının yanı sıra devlet toplum ilişkilerine de değinmesi ile konuya geniş bir bakış açısı ile bakılmasını sağlarken, bu değişimleri ve etkilerini sadece Osmanlı ve Cumhuriyet'in iç dinamikleri ile sınırlı tutmamış dış dünya gelişmeleri ve tehditlerini de açıklayarak sunmuştur.

Himmet Hülür ve Gürsoy Akça'nın geçmişten günümüze uzanan modernleşme sürecinde önemli çalışmalarından birisi de "İmparatorluktan Cumhuriyete Siyasal Bütünlük ve Ulusalılık Söylemi" başlıklı makaledir (Hülür & Akça, 2007, s. 311-335). Yazarlar bu makalede Osmanlı Devleti'nin çöküş emareleri gösterdiği zamanlardan itibaren başlayan modernleşme çabalarının Cumhuriyet rejimine dönüşümünü ve bu çabaların amaç ve sonuçlarını özellikle ulusçuluk söylemi çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Akça'nın önceki çalışmalarında sık sık vurguladığı Osmanlı'daki toplum yapısının cemaatlerin oluşturduğu tebaa şeklinde olması Batılı güçlerin bu alanlarda daha fazla nüfusa sahip olma potansiyelini de beraberinde getirmesine neden oluyordu. 3. Selim'den itibaren merkezi bir devlet yapısı, eğitim olanaklarının artırılması ve devlete bağlı vatandaşlık algısının oluşturulması önem kazanmıştı. Yazarlar bu bağlamda Osmanlı modernleşmesi ile toplumun tebaadan vatandaşa dönüştürme çabalarının bazı sorunları da beraberinde getirdiğini vurgulamışlardır. Bu sorunların başında ise tebaanın cemaatler aracılığı ile mevcut sisteme bağlı olması farklı ırklardan, dinlerden ve mezheplerden oluşan topluluğun devletle olan bağının Batı'daki gelişmeler neticesinde zayıflaması gelmektedir. Bu çözülmeye karşı Osmanlı modernleşme çabalarında hukuksal ve siyasi alanda yenilikler yaparken eğitim sisteminin geliştirilmesi şehirli nüfusun artırılması gibi mekanik çabaların yanı sıra Osmanlılık, İslamcılık gibi akımları da denemiş ama bu çabalar ulusçuluk akımlarının rüzgârına engel olamamıştır. Tüm bu çabaların istenilen şekilde başarılı olamaması neticesinde Türk ulusçuluğu hareketi doğmuştur. Zira İmparatorluğun hali hazırdaki karakteristiği, resmi dilinin Türkçe olması gibi özellikleri ile yıkılmakta olan imparatorluğun Türkçülük söylemi akımının etkisine girmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Hülür ve Akça çalışmalarında Türkçülük kavramını ve kökenlerini birçok kaynaktan alıntı ile geniş şekilde açıklayarak Türk milliyetçiliğinin bir kültür milliyetçiliği olduğunu belirtirler. Siyasal bütünlüğün Avrupa'da Uluslaşma biçiminde geçerlilik kazandığını ve bunun kapitalist dünya düzeni için işlevsel bir durum olduğunu belirten yazarlar bunun toplumlar üzerindeki etkilerinden de bahsederek vatandaşlık bilincinin oluşumu ve güçlenmesi sürecini açıklamışlardır. Bu süreçte özellikle Avrupa'da matbaanın kullanımının yaygınlaşması, dini reformlar, Fransız devrimi gibi önemli dönüm noktalarının etkilerine de değinilmiştir. Bu değişimlerin Osmanlı'ya etkileri ise himayesi altındaki devletlerde çözülmeye neden olmasının yanı sıra özellikle 19. yüzyıldan itibaren Türk tarihine ve Türk diline ilginin artması ve bu yönde çalışmaların yoğunlaşması şeklinde olmuştur. Yine bu yüzyılın sonlarına doğru artan savaşlar, isyanlar ve göçler Türk milliyetçiliğinin gelişiminin artmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gelişmeler karşısında tıpkı diğer çok uluslu imparatorlukların olduğu gibi yıkılması kaçınılmaz olmuş ve Batılı güçler tarafından fiilen işgale uğramıştır. Bu işgalden kurtulma çabaları Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlamış ve yeni Cumhuriyet ile birlikte Ulusçuluk söylemi faal hale getirilmiştir. Yazarlara göre bu Ulusçuluk bir Pan-Türkçü söylemden ziyade ulus kavrayışını tüm Anadolu ile sınırlamıştır. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde Ziya Gökalp'in ortak dil, tarih, kültür ve vatan idealleri paralelinde bir seyir izleyen ulusçuluk sonraları terk edilerek Türk etnisitesinin önem

kazandığı bir anlayışa geçmiştir. Bu çabaların yanı sıra uzun yıllar tebaa olan toplum bireylerinin vatandaş olması çabaları başlamış bu çabalar neticesinde başlarda vatandaşlık haklarından ziyade vatandaşlık görevleri vurgusu ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet'in diğer değişim ve inkılaplarına da değinilen çalışma Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarından başlayarak Cumhuriyet'in ilanı ve sonrası dönemine kadar siyasi bütünlük ve ulusalcılık söylemi ve etkilerini detaylı şekilde ortaya koymuştur.

Gürsoy Akça, Osmanlı Modernleşmesi konusunu geniş çerçeveler içerisinde ele alan çalışmaların yanı sıra bazı detay noktaları odak alarak, modernleşme çabalarının etkilerini derinlemesine de incelemiştir. Bu çalışmalardan bir tanesi Anzavur Demirpolat ile beraber çalıştıkları "Osmanlı Toplumunda Modernleşme ve Ulema" başlıklı makaledir (Demirpolat & Akça, 2008, s. 119-132). Osmanlı'daki önemli bir zümre olarak kabul edilen ulemanın özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya konulan modernleşme çabalarına bakış açılarının incelendiği makale bu özelliği ile sadece geçmiş anlatılmakla kalmıyor günümüzü de anlamamıza olanak sağlıyor. Yine çalışma ulemanın modernleşmeye bakış açısının ve etkilerinin sadece dini hayatla çerçevelenmediğini ekonomik siyasal ve eğitim hayatını kapsayan geniş bir etki alanı olduğunu da ortaya koyuyor. Ulema sınıfının açıklanması ve tarihi süreçte aldığı pozisyonlara değinilen makalede ulemalar ile yönetim arasındaki ilişkiler irdelenmiş, bu irdeme neticesinde ulemanın yeniliklere karşı tutumlarının dini ve ideolojik olarak değil iktidar ile olan ilişkiler çerçevesinde şekillendiğini açığa çıkarmıştır. Modernleşme sürecinde ulema sınıfının tutumunu kronolojik şekilde ortaya koyan çalışma, dış dünya ile olan ilişkiler iç dinamiklerin değişimi gibi önemli konularla bu tutum değişikliklerini ilişkilendirmiştir. Ulemanın fiili olarak değişimlere karşı çıktığı hareketler de çalışmada yer almış, bu hareketlerin nedenleri olan ekonomik ve sınıfsal çıkarların ellerinden alınması ve güç-saygı yitirilişi gibi durumlar belgelenerek çalışmanın temel savı desteklenmiştir. Çalışmada ayrıca iktidarın reform hareketlerini destekleyen ulema isimlerine de yer verilmiştir.

Akça'nın yine Anzavur Demirpolat ile ortak çalışmalarından birisi de ulema sınıfının Osmanlı devleti ile ilişkilerini ortaya koyan "Osmanlı Toplumunda Devlet ve Ulema" isimli makaleleridir (Demirpolat & Akça, 2009, s. 1-10). Çalışma Osmanlı İmparatorluğu özelinde Doğu toplumları ile Batı toplumlarındaki mülkiyet farklılıklarını ortaya koyarak başlar ve Doğu toplumlarındaki devlet tekelinde bulunan üretim güçlerinin toplumsal yapıya etkilerini açıklar. Bu bağlamda 'Patrimonial' iktidar biçiminin açıklanması Weber, Halil İnalcık, Gellner ve Lapidus gibi önemli isimlerin çalışmalarına dayandırılarak, Osmanlı patrimonyal toplumu irdelenir. Osmanlı toplum yapısının Sultanın iktidar biçimine göre şekillenmesi vurgulanarak bu şekillenme içerisinde ulema sınıfının konumu ve devletle olan ilişkileri ortaya konulmaktadır. Ulema sınıfının bu ilişkileri yürütürken Selçuklu'dan itibaren gelişen ve değişen medrese eğitimine de değinilmiş, medrese müfredatındaki değişimlerle ulema devlet ilişkisi ilişkilendirilmiştir. Ulema sınıfının konumu tartışılırken, yine bu sınıfın merkez ve taşra yapılanmaları ayırımı dikkat çekici olmuştur. Çalışmaya göre merkezde bulunan ulema sınıfı devleti yöneten kesimle birlikte hareket ederken, taşrada bulunan ve resmi din anlayışı dışında kalan ulema sınıfı ise zaman zaman yönetimle zıt düşmüş hatta karşı hareketler yürütmüştür. Çalışma İslam dünyasında ulema sınıfının konumunu Emeviler'den itibaren kronolojik olarak ele almış, Abbasiler, diğer Doğu toplumları, Selçuklular ve nihayet Osmanlılarda bu konumun muhafaza edilen ve değişen yönlerini açıklamıştır. Modernleşme çabaları ile güç ve konumunu kaybeden ulema sınıfının bu yeni durumdaki devlet ile olan ilişkilerine de değinilen makalede siyasal ve toplumsal değişim ele alınmıştır.

Ulema sınıfı ile ilgili bu önemli iki çalışmaya katkı sağlayan Akça'nın bakış açısında Yüksek Lisans tezinde ilkel toplumlardaki din anlayışını incelemiş olmasının da payı vardır. Bu bağlamda 2003 yılında tezinin özetini "İptidai Kavimlerde Din Anlayışları Teorileri ve Emile Durkheim" başlıklı makalesini yayınlamıştır. Çalışmada toplumların ilkel zamanlarındaki dine bakış açılarının açıklanması için sosyologlar tarafından ortaya konulan

kuramlar irdelenmiş, özel olarak Emile Durkheim'in konu ile ilgili çalışmaları geniş olarak ele alınmıştır. Durkheim'in sosyolojiye yaptığı katkıların açıklanması ile başlayan çalışma, onun topluma bakış açısını, ahlak, toplumsal iş bölümü, intihar gibi olgulara bakış açıları ve bu kavramları tanımlamalarını ele alarak devam etmiştir. Sosyoloji ile dinin ilişkisinin ortaya konulduğu bölümde ise sadece Durkheim'dan değil diğer sosyolog ve düşünürlerin çalışmalarına da yer verilmiştir. Durkheim'in dine bakış açısını ve dinin kaynağı teorilerine yaklaşımlarını değerlendirdiği bölümde Akça, dinlerin anlaşılmasında, ilkel dinlerin örgütsel yapısı ve ibadet şekillerinin yalın halde bulunması nedeni ile en doğru başlangıç noktası olacağı görüşüne yer verir. Makalede Durkheim'in dinlerin kökenlerine yönelik olan görüşlere yaklaşımı da detaylı olarak verilmiştir. Çalışmada; Animizm, Natürizm, Totemcilik, gibi görüşlere Durkheim'in nasıl baktığı detaylı şekilde ele alınmış ve açıklanmıştır. Bu görüşlerden özellikle Totemizm üzerinde duran Durkheim'in çalışmalarına değinen Akça onun totemizmi tüm dinlerin karakteristiklerini köken olarak taşıdığı düşüncesini vurgular.

Gürsoy Akça Türk modernleşmesi üzerine yaptığı bu akademik çalışmalarda konuyu ekonomi, hukuk, siyaset, dış ilişkiler gibi çok yönlü ele almış, bu çok yönlü ele alışın getirdiği konu hakkında geniş perspektiften bakma olanağının yanı sıra detaylara da önem vermiş ve derinlemesine bilgiler sunmuştur. Bu sayede Akça'nın çalışmaları Türk modernleşmesi sürecini daha iyi anlama imkânı sunmuştur.

3. Gürsoy Akça'nın küreselleşme, modernizm ve postmodernizm üzerine çalışmaları

Gürsoy Akça bir sosyolog olarak içerisinde bulunduğu toplumun yapı taşlarını iyi değerlendirmiş, bu yapı taşlarının harçlarını fütüvvet ve Ahilik gibi kurumları açıklarken ortaya koymuştur. Türk modernleşmesini odak aldığı çalışmalarında toplumsal kodların geçmiş ve günümüz yapılarını irdeleyerek hem süreç hakkında bilgi vermiş hem de bu sürecin neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte Akça sosyoloji alanında daha geniş bir yelpazede bulunan konular üzerine de çalışmalar yapmıştır. Küreselleşme, modernizm ve postmodernizm konularını temel alarak ulus devlet, millet, milliyetçilik ve çokkültürcülük gibi kavramları ele alan Akça, bu konular üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarında salt bilgi aktarımda bulunmamış, özellikle sonuç kısımlarında eleştiri, tavsiye ve reddiyelerde bulunmuştur. Bu bölümde Akça'nın bu konular üzerine yaptığı çalışmalar incelenecektir.

Modern sosyolojinin de halen gündeminde olan küreselleşme ve ulus devlet kavramları Gürsoy Akça'nın çalışma konuları arasındadır. "Küreselleşme ve Ulus-Devlet" başlıklı çalışmasında Akça konuyu incelemiştir (Akça, 2003, s. 74-81). Makalede yenedünya düzeni olarak kabul edilen küreselleşmenin ulus devletler üzerindeki etkileri tartışılırken globalleşmenin getirdiği değişimler ortaya konulmuştur. Çalışma modernleşmenin tanımı ile başlarken, yine modernleşmenin toplumlar ve devletler üzerindeki etkilerini ekonomik, siyasal ve sosyal alandaki etkilerini de ortaya koymuştur. Ulus devletlerin modernleşme karşısındaki pozisyonları, ulus devlet tanımı ile birlikte verilmiş, kimlik, vatandaşlık, kültür gibi kavramlar konuya dâhil edilerek açıklamalar yapılmıştır. Küreselleşme olgusu süreç olarak ortaya konulurken ekonomik, siyasal ve kültürel yansımaları ele alınmıştır. Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkileri ele alınırken özellikle gelişmiş Batı dünyasının Batılı olmayan dünya üzerindeki açılımlarına değinilmiş sonrasında yeni oluşan küresel güçler ve etkileri anlatılmıştır. Bilgi ve teknolojiye gelişmelerin özellikle ekonomik etkilerinin de açıklandığı çalışmada ulus devletlerin bu değişimlerden nasıl etkilendiği açıklanırken yeni ortaya çıkan kavramlardan ulusüstü devletler ve Avrupa Birliği gibi uluslar üstü birliklerden örnekler verilmiştir. Küreselleşmenin etnik ve dini kimlikler üzerine etkileri anlatılırken bu etkilerin ulus devletler için otorite ve geçerliliğinin tehdidine neden olduğu iddia edilmiştir. Bununla beraber ulusaltı olarak tanımlanan yerel unsurların uluslararası arenada kendilerini ifade edebilme imkânına kavuştukları da belirtilmiştir. Küreselleşmenin ulus devletler için bir tehdit

potansiyeli taşıdığını belirten Akça, bunun aynı zamanda yapılacak doğru değişim ve geliştirmelerle varlığını sürdürebileceğini ifade etmiştir.

Gürsoy Akça küreselleşmeden ayrı olarak postmodernizmin ulus devlete bakış açısını da incelemiştir. “Postmodernite ve Ulus Devlet” başlıklı çalışmasında ulus devletin postmodernist bakış açısı karşısındaki pozisyonunu değerlendirmiştir (Akça, 2005, s. 232-257). Eski dönemlerden modern çağa geçiş sürecini açıklayan Akça modern dünyanın dizayn ettiği ulus devlet kavramını açıklamış ve sonrasında postmodern düşünce akımının bu oluşuma karşı bakış açısını ve eleştirilerini ortaya koymuştur. Ulus devlet kavramı açıklanırken, milliyetçilik kavramı geniş olarak ele alınmış, ulus kavramı açıklanmış ve küreselleşme etkisinde ulus devletlerin siyasi, ekonomik ve kültürel yönleri ele alınmıştır. Modern anlayışta toplumda bütünleştirici asgari şartların olması gerektiği vurgulanarak bu şartlar sıralanmıştır. Modernite’deki ulus devlet anlayışına nazaran postmodernite de farklılıkların ön plana çıkarılmaya çalışıldığı, ulus üstü birliklerin ve küresel kültürün geçerli sayıldığı bir yapı inşa edilmeye çalışıldığını belirten Akça bu bakış açısına eleştiriler de getirmektedir. Siyasi anlamda postmodernizmin ulusu bir arada tutacak temelleri sunamayacağını iddia eden Akça ulus devletlerin politik toplumsal yapılanmanın merkezi olmaya devam edeceğini belirtir.

Akça’nın, küreselleşme gibi sosyolojinin önemli tartışma alanlarından olan, kültür ve kimlik kavramlarını modern ve postmodern düşünce akımları çerçevesinde incelediği çalışması “Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik” başlıklı makalesi konu hakkında önemli bilgiler vermektedir (Akça, 2005, s. 1-24). Yazar toplum anlayışının modern düşünce ve postmodern düşüncede nasıl farklı algılandığını açıklamadan önce aydınlanma çağı ile başlayan ve 19. yüzyılda zirve yapan modern düşünce sistemini açıklamıştır. Sonrasında modern düşünce sisteminin topluma bakış açısını irdeleyerek nesnel bilimlere bakış açısının toplumu oluşturan dinamikler içinde uygulanabileceği görüşünü açıklamıştır. Bu görüşe bir de eleştiri getiren Akça, modern düşüncenin toplumsal bütünlüğü sağlamak için toplumsal farklılıkları feda ettiğine değinmiştir. Postmodern düşüncenin, modern düşüncenin topluma bakış tarzına getirdiği eleştirileri ortaya koyan Akça postmodernistlerin bütünleştirici teorileri reddederek çoğulculuğu esas aldıklarını vurgulamıştır. Bu açıklamalardan sonra postmodernitenin kültür ve kimlik kavrayışlarına değinen Akça bu iki kavramı detaylı şekilde açıklayarak küresellik ve yerellik çerçevesinde ele almıştır. Sonrasında modern düşünce ve postmodern düşüncenin kültür ve kimlik kavramlarını karşılaştıran Akça çeşitli sosyologların konu hakkındaki düşüncelerine yer vermiştir. Konu hakkında birçok yönden bilgi veren Gürsoy Akça sonuç bölümünde postmodern düşünce sahiplerinin getirdiği çözüm önerilerine kuşkuyla baktığını açıkça ifade eder ve postmodernistlerin kültür ve kimlik tartışmalarında çözüm üretebilmekten uzak olduğunu vurgular.

Gürsoy Akça önemli bir çalışması olan “Toplumlar ve Çoğulculuk Tartışmaları: Gerçekler ve Kurgular” başlıklı makalesinde Ulus devlet anlayışı ile çok kültürlü demokrasi anlayışının karşı karşıya geldiği ve geçmişte olduğu gibi günümüzde de tartışılan bu etkileşimin seyrini ortaya koymuştur (Akça, 2013, s. 478-491). Yazar çalışmanın hemen başında herhangi bir demokrasi anlayışını kutsama amacında olmadığı, bu anlayışlar arasındaki anlaşmazlıklara yönelik alternatif çözüm önerilerine dikkati çekmeye çabaladığını belirtmiştir. Zira Çokkültürcülerin ulus devlet anlayışındaki vatandaşlık kavramına getirdikleri tek tip insanlaştırma eleştirisine karşın ulus devlet demokrasisi anlayışındakilerin çokkültür politikaları neticesinde gelebilecek etnikleşme ve içe kapanma sorunlarını belirtmeleri bu anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktadır. Akça çalışmasında çeşitli kavramları detaylı şekilde açıklayarak bu sorunların kökenlerini ve cevaplarını açıklamaya çalışmıştır. Bu kavramların ilki devlet kavramıdır. Akça devlet kavramını etno imparatorluklardan milli devletler ayrımı ile açıklamış milli devletlerin ulus devletlere evrilmesini ve bu süreçteki yönetsel baskıların nedenlerini ortaya koymuştur. Ayrıca küreselleşme etkisi ile gelişen ulus-üstü devlet modeline de değinmiştir. Yazarın değindiği ikinci önemli kavram vatandaşlıktır. Vatandaşlık kavramını

çeşitli düşünürler ve yazarların tanımları ile açıklarken bu kavramın kabileden millet seviyesine çıkış olduğunu da belirtir. Vatandaşlık kavramında bir diğer önemli husus olarak haklar ve ödevler konusuna değinir. Vatandaşlığın haklar ve ödevler vasıtası ile kültürel yapıya dâhil olma olanağı sunduğundan bahseder. Türkiye’de bu konu üzerine yapılan çalışmalara da yer veren Akça Milliyet gazetesinin ulus devlet vatandaşlığı adlı çalışmasından edindiği verileri bize sunar. Akça konunun temelini oluşturan bu kavramları açıkladıktan sonra çokkültürcü anlayış ile ulus devlet demokrasi anlayışını kıyaslar. Her iki anlayışın pozitif ve negatif yönlerini objektif olarak sunan Akça, ulus devlet yapısını kutsamasa da ona alternatif bir yapının henüz üretilmediğini iddia eder. Çokkültürcülüğün getirebileceği etnikleşmenin üst toplumsal bağın çözünmesine neden olabileceğini iddia eder ve postmodernistlerin doğadaki gibi farklılıkların ahengi oluşturacağı savının doğru olamayacağını vurgular. Akça bununla beraber ulus devlet anlayışının da mevcut durumda yeterli olmadığını, ulus devlet anlayışının küresel ve yerel bakış açıları ile yeniden yapılması gerekliliğini ifade eder.

Gürsoy Akça’nın bundan önceki çalışmalarında küreselleşme, modernizm ve postmodernizm hakkında geniş bilgiler verdiğini gördük. Bu çalışmalarında Akça özellikle postmodernizmin getirdiği çokkültürcülük anlayışına da eleştiriler getirerek toplumsal sorunların çözümünde gerekli cevapları sunmadığı iddiaları dikkat çekici olmuştur. Akça’nın İkbal Vurucu ile birlikte çalıştığı “Çok Kültürlülük Tartışmaları, Toplumsal Bütünlük Kaygısı ve Yeniden Milletleşme (Kazakistan Halkı Asamblesi Örneği)” başlıklı bildirisini de benzer konulara temas ederek Kazakistan Halkı Asamblesi (KHA) örneğini ele almıştır (Akça & Vurucu, 2010, s. 13-42). SSCB’nin yıkılmasının hemen ardından başlayan modernite zamanlarının son bulduğu ve postmodernite şeklinde isimlendirilen yeni bir dönemin başladığı iddialarının değerlendirildiği çalışmada KHA özelinde etno-kültürel çoğulculuk küreselleşme süreci çerçevesinde ele alınmıştır. Bildiri küreselleşme sürecinde Ulus devlet ve çokkültürcülük kavramlarının geniş tanımı ile başlamıştır. Bu tanımlar çerçevesinde gelişmeler sanayi öncesi toplumdaki başlayarak çalışmanın yazıldığı tarihe kadar sıralanmıştır. Sonrasında SSCB’nin dağılması ile birlikte çokkültürcülük çatışmaları beklenen Kazakistan’ın durumu ele alınmıştır. 130’den fazla etnik ve dini farklılık olduğu belirtilen Kazakistan’da bu tip çatışmaların çıkmadığını belirten yazarlar, bu öngörülerin gerçekleşmeme sebeplerini de sıralamışlardır. Kazakistan’ın siyasi durumu, milli kimlik ve çokkültürlü yapısı, sivil toplum örgütlerinin bütünleşmedeki rolleri ve nihayetinde KHA detaylı şekilde tanımlanmıştır. Sivil toplum örgütlerinin bir araya gelerek kurdukları bir üst örgüt olan KHA’nın toplumsal ve ideolojik işlevlerinin anlatıldığı bildiri de postmodernite’nin potansiyel olarak getirebileceği toplumsal çözümme potansiyelinin önüne nasıl geçilebileceği örneği verilmiştir.

4. Gürsoy Akça’nın diğer çalışmaları

Gürsoy Akça geçmişten günümüze toplumsal olay ve olgulara projeksiyon tutarken güncel konular da ele almıştır. Akça birçok sosyal bilim alanına kaynak olacak çalışmalar ortaya koyarken multidisipliner çalışmalar da yapmıştır. Bu çalışmalardan Doğa Başer ile birlikte “Karanlığın Yok Oluşu-Gelişen Teknolojinin Gizlilik ve Mahremiyet Üzerindeki Etkileri” başlıklı çalışma iletişim bilimleri için önemli bir kaynak teşkil etmektedir (Akça & Başer, 2011, s. 19-42). Çalışmada gelişen teknolojik olanaklar ile artan gizli dinleme, gözetleme gibi faaliyetlerin gizlilik ve kişisel mahremiyet üzerindeki etkileri ele alınırken 2011 yılı genel seçimleri esnasında vuku bulan kaset skandalları da değerlendirilmiştir. Dinleme, gözetleme, kaydetme gibi kişisel mahremiyet alanlarını işgal eden faaliyetlerin geçmişten günümüze izlediği seyri ortaya koyan makale, süreci kitle iletişim araçlarının gelişimi ile paralel şekilde sunmuştur. Bu faaliyetlerin en sansasyoneli kabul edilen ve kaset skandalları olarak tarif edilen ve etkilerinin kitle iletişim araçları sayesinde bir hayli arttığı bu girişimlerin dünyada ve Türkiye’deki örneklerine de yer verilmiştir. Çalışma temel olarak iki argüman üzerinde durmaktadır. Bunlar özel alanın mahremiyetini korumaya yönelik yasal düzenlemelerin

teknolojik gelişmelerin gerisinde kalması durumu ve ikinci argüman olarak da önleyici tedbir olarak yine aynı teknolojiyi kullanmak üzerinedir. Gizlilik ve mahremiyet gibi konunun çerçevesini çizen kavramlar tanımlandıktan sonra, 2011 seçimlerindeki kaset olayları farklı uçlarda olan iki, merkezde sayılan bir gazetenin incelenmesine geçilmiştir. Çeşitli tablolarla kaset skandalına yönelik haberlerin dağılımları sunulurken gazetelerin haberlerinden çıkarımlar yapılmıştır. Konuya ahlaki açıdan yaklaşan tek bir gazete varken hukuksal olarak mahremiyet alanının ihlali yönünde iki gazete eğilim göstermiştir. Makalede bilgi toplumuna yönelik iyimser yaklaşımlarla gizlilik ve mahremiyet sorunları tartışılmış, gelişen teknolojik imkânlarla karşı benzer şekilde muhafaza imkânlarının geliştirilmesi tavsiyesi verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde çeşitli çözüm önerileri sıralanmıştır.

Gürsoy Akça'nın Alime Selçuk Tosun ile beraber çalıştıkları "Konya Kent Merkezinde Sosyoekonomik Özellikleri Farklı Olan Bölgelerde Yaşayan Bireylerin Sosyal Destek ve Ruhsal Sağlık Durumlarını Etkileyen Faktörler" başlıklı makalesi (Tosun & Akça, 2014, s. 207-215) sağlık sorunlarına dikkat çekmiştir. Çalışmada sağlıkta yaşanan sosyo-ekonomik adaletsizliklerin kişilerin sosyal destek ve psikolojik durumlarına etkileri nicel şekilde ölçülmüş ve çıkan sonuçlara göre çözüm önerileri sunulmuştur.

Sonuç

Gürsoy Akça insan, toplum bilim, Osmanlı tarihi, gibi alanlarda pek çok kıymetli çalışmayı arkasında bırakmış, gelecek nesillere bu çalışmalarla ışık tutmaya devam etmiştir. Çalışmalarında kullandığı zengin kaynakçalar ve araştırmaların tam bir yansıması olmasa da bu inceleme Akça'nın akademik mirasının içeriğinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Gürsoy Akça'nın Türk toplumunun temel yapılarının anlaşılmasını ve geçmişten başlayıp günümüzde devam eden sorunların tespitini sağlayan çalışmalarının incelenmesi, yine bu sorunların giderilmesine yönelik çalışmalar için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu çalışmada Akça'nın akademik makale ve bildirileri üç kategoride incelenmiş ve betimleyici bir değerlendirme sunulmaya çalışılmıştır.

Birinci kategoride Ahilik, fütüvvet gibi hem İslam coğrafyasında hem de Anadolu coğrafyasında toplumu derinden etkileyen kavramlar çerçevesindeki çalışmalar ele alınmıştır. Etkileri günümüzde de hissedilen bu kurum ve kavramların ele alınış şekli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Akça bu çalışmalarında sadece Türk akademisyenler ve yazarların çalışmalarından faydalanmamış, eski yazmalar, yabancı kaynaklar ve yazarların eserlerinden hareketle konulara ışık tutmuştur. Ahilik gelenekleri günümüzde de yaşatılmaya çalışılan geleneklerdir. Bu özelliği ahiliğin sadece bir esnaf teşkilatı olmaması aynı zamanda iyi bir insan olmayı sağlayan yönlerinin bulunmasından gelir. Fütüvvet ve Ahilik, Türklerin hüküm sürdüğü tüm coğrafyayı etkisine alması nedeniyle incelenmesi gereken önemli konulardır. Bu iki kavramın iyi analiz edilmesi geçmiş Türk toplum ve devletlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlarken günümüz toplumsal yapısı hakkında da bilgiler sunacaktır. Akça'nın çalışmaları bu yönüyle ayrı bir önem taşımaktadır. İkinci kategoride özellikle Osmanlı tarihi temelli Türk modernleşmesi ve etkilerini inceleyen çalışmalarına yer verilmiştir. Güncel olarak devam eden tartışmaların kökenlerinin ele alındığı bu çalışmalar konuya objektif bir bakış açısı sunulması açısından önemlidir. Bu çalışmalar günümüzde de devam eden bazı sorun ve etkilerin nedenlerini açıklarken aynı zamanda çeşitli çözüm önerilerini de barındırmaktadır. Akça diğer çalışmalarında olduğu gibi Türk modernleşmesini ele aldığı çalışmalarında ulusal ve uluslararası zengin bir kaynakçadan faydalanmıştır. Gürsoy Akça'nın bu kategorideki çalışmalarında dikkat çeken bir diğer husus ise olayları sadece kronolojik bir tarih yazımı ile ele almayıp olayların başta sosyolojik, kültürel, ekonomik ve siyasi yönlerini de tartışmış olmasıdır. Bu özelliği ile Akça'nın çalışmaları birçok bilimsel disiplinde kaynak olma özelliği taşımasını sağlamaktadır.

Akça'nın değerli çalışmaları yaptığı diğer bir kategori ise yine özellikle sosyolojinin önemli konularından olan küreselleşme, modernleşme ve postmodernizm kavramlarını içeren konuları ele aldığı makaleleridir. Akça bu çalışmalarında erken dönem kapitalizm, küreselleşme, ulus devlet, çokkültürcülük gibi kavramları açıklarken bu kavramların birbirleri ile olan ilişkilerini ve toplumlara yansıma şekillerini ayrıntılı olarak incelemiştir. Modern dünyanın önemli meselelerinden olan kültür, kimlik, milliyetçilik gibi kavramlarında ele alındığı bu çalışmalar tıpkı diğer çalışmaları gibi güncelliğini korumakta olup gelecek çalışmalara kaynak olma özelliği göstermektedir. Gürsoy Akça'nın bu kategorilerin dışında güncel konular üzerine yaptığı çalışmalara örnek iki makale de yukarıda incelenmiştir. Akça'nın çalışmalarında ele aldığı konuları hem geniş açılı hem de önemli gördüğü alanlarda derinlemesine bilgiler sunması dikkat çekicidir.

Kaynakça

- Akça, G. (2003). Ahilik geleneği ve günümüz Fethiye esnafı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 209-219.
- Akça, G. (2003). İptidai kavimlerde din anlayışları teorileri ve Emile Durkheim (Yüksek lisans tez özeti). *Tabula Rasa*, 9, 157-172.
- Akça, G. (2003). Küreselleşme ve ulus-devlet. *Selçuk İletişim*, 3(1), 74-81.
- Akça, G. (2005). Modernden postmoderne kültür ve kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 1-24.
- Akça, G. (2005). Postmodernite ve ulus devlet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 232-257.
- Akça, G. (2007). Osmanlı millet sisteminin dönüşümü. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 57-68.
- Akça, G. (2013). Toplumlar ve çoğulculuk tartışmaları: Gerçekler ve kurgular. *Yeni Türkiye Dergisi: Yeni Anayasa Özel Sayısı*, 50, 478-491.
- Akça, G. (2017). Fütüvvetçilikte ve Türk fütüvvetçiliğinde (Ahilik) ideal insan ve ahlâkı. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(3), 41-58.
- Akça, G. & Başer, D. (2011). "Karanlığın yok oluşu" gelişen teknolojinin gizlilik ve mahremiyet üzerindeki etkileri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 19-42.
- Akça, G. & Demirpolat, A. (2003). Heterodoxy-orthodoxy tartışmaları ve Türk fütüvvet teşkilatı (Ahilik). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 203-213.
- Akça, G. & Hülür, H. (2004). Osmanlı-Türk düşüncesindeki Doğu-Batı imgelerini küreselleşme tartışmaları bağlamında yeniden düşünmek. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 259-282.
- Akça, G. & Hülür, H. (2006). Osmanlı hukukunun temelleri ve Tanzimat dönemindeki hukuksal yeniliklerin sosyo-politik dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 295-321.
- Akça, G. & Hülür, H. (2007). Tanzimat'tan Cumhuriyete siyasal ve hukuksal yapının modernleşmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 235-269.
- Akça, G. & Vurucu, İ. (2010). Çok kültürlülük tartışmaları, toplumsal bütünlük kaygısı ve yeniden milletleşme Kazakistan halkı Asamblesi örneği. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(24), 13-42.
- Demirpolat, A. & Akça, G. (2004). Ahilik ve Türk sosyo-kültürel hayatına katkıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 355-376.
- Demirpolat, A. & Akça, G. (2008). Osmanlı toplumunda modernleşme ve ulema. *Ekev Akademik Dergisi*, 36, 119-132.

- Demirpolat, A. & Akça, G. (2009). Osmanlı toplumunda devlet ve ulema. *Ekev Akademik Dergisi*, 38, 1-10.
- Hülür, H. & Akça, G. (2005). İmparatorluktan Cumhuriyete toplum ve ekonominin dönüşümü ve merkezleşmenin dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 311-341.
- Hülür, H. & Akça, G. (2007). İmparatorluktan Cumhuriyete siyasal bütünlük ve ulusalcılık söylemi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 311-335.
- Tosun, A. S. & Akça, G. (2014). Konya kent merkezinde sosyoekonomik özellikleri farklı olan bölgelerde yaşayan bireylerin sosyal destek ve ruhsal sağlık durumlarını etkileyen faktörler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(4), 207-215.
- Ülgener, S. F. (2006). *İktisadi çözümlerin ahlâk ve zihniyet dünyası*. İstanbul: Derin Yayınları.